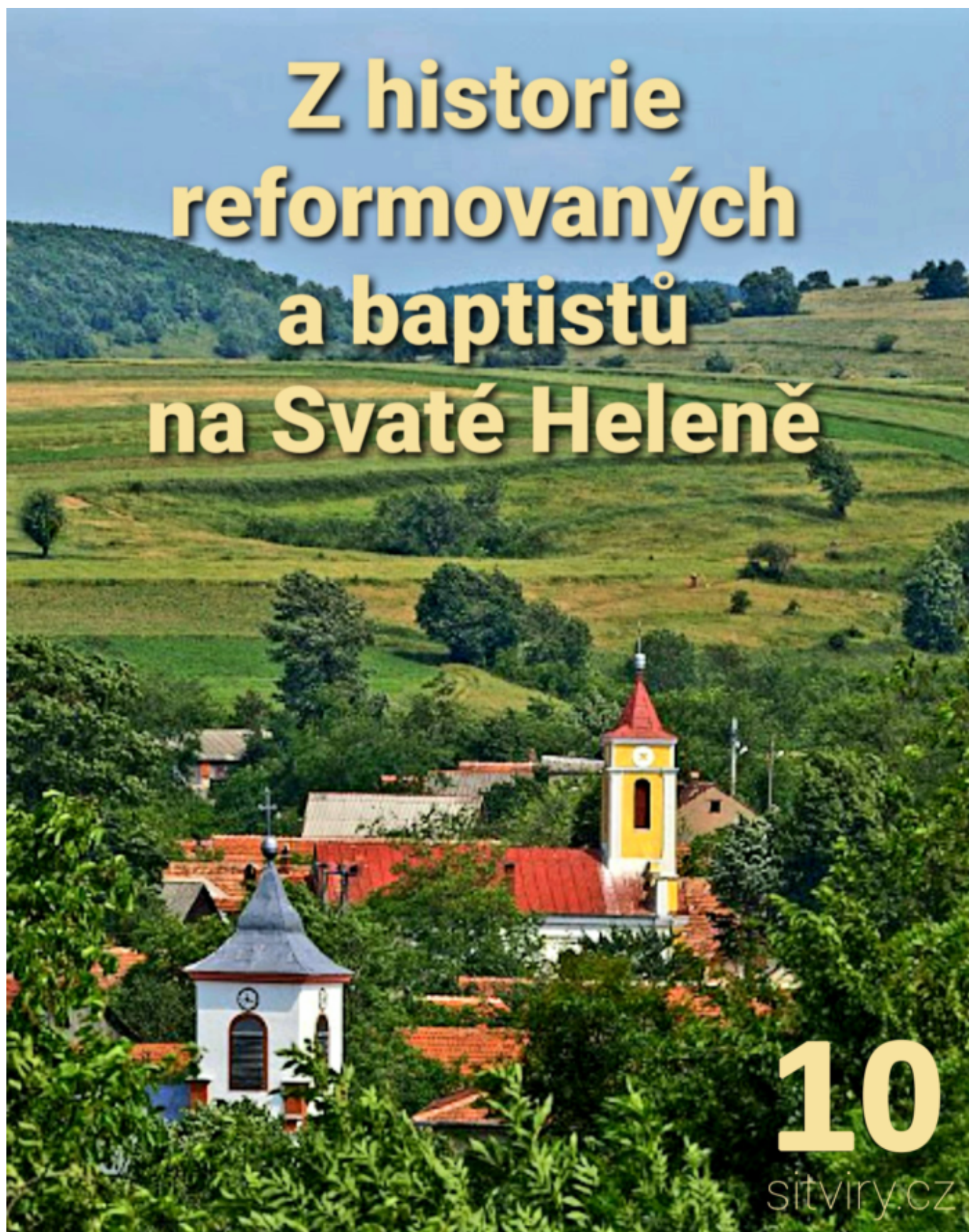

Z historie reformovaných a baptistů na Svaté Heleně 10.

Z historie reformovaných a baptistů na Svaté Heleně 10.

(Nezamýšlené) důsledky přeshraniční misijní činnosti

V duchu přijatých východisek dlážděných teoretickým podloží interpretativní antropologie (Geertz 2000) chápu kulturu jako systém významů a symbolů. I přes Geertzovu kritiku podanou A. Kuperem (Kuper 1999) či M. Blochem (Bloch 2005) je dle mého soudu klíčem k pochopení a porozumění kulturních jevů tazání se po významech chování či jednání připisovaných sobě či Druhým, nebo po optice recepcce, s jakou vnímají svou odlišnost.

Subjektivně vnímaná rozdílnost/jinakost nemohla být aktéry situací chápána v rovině jazykové či národnostní odlišnosti, hlavní diferenční komponentě etnizační doktríny přijímané v 19. století, ale v kontextu náboženské distinkce, která fungovala jako základní symbolická platforma konstrukce rozlišovacích hranic.

Distinkční gesta a symboly (důraz na asketickou morálku, otázka křtu, přijetí skupinové koheze církevním rituálem a disciplinačních praktik), které jsme zde představili, se staly skupinově exkluzivním/inkluzivním motivem.

Do popředí se tak dostal motiv ohraničení skupin, přičemž jeho kognitivní utváření vycházelo ze zdůrazňování *religiózních distinkcí*. Protože hranice nejsou daným atributem, který ontologicky „je“, ale jde o proces vyjednávání, zaměřili jsme se na to, jak byly neustálými interakčními procesy v obci stimulovány misijní činnosti tří různých denominací.

Misijní pracovníci v případě reformovaných farářů zdůrazňovali formální znaky víry, činitelé svobodné reformované církve svým spoluvěrcům připomínali důležitost vnitřního „probuzení“ k víře, asketického života, vědomí vlastní exkluzivity v otázce vykoupení a nezprostředkovaný vztah k Písmu.

Když se následně v obci objevili baptisté, jako legitimizující faktor jejich společenství se stal snahou dalšího posunutí *boundary markerů* požadavek křtu dospělých jako zásada nezbytná k soteriologickému zajištění.

Z prostoru komunikace v obci se tak stal prostor konfliktu permanentně podporovaný identifikací s přijatými distinkčními gesty, pojímanými jako deklaranty osobního existenciálního postoje ke světu pozemskému i nadzemskému.

Denominační konflikty určované existenciální nutností vymezení svého duševního světa vedly až k jisté transformaci obecního konfliktu do střetu jednání vedoucího k zajištění spásy. Svět pozemský se tak stával pouhými kulisami bytí, zatímco životní cíle a snahy směřovaly mimo světský svět k duchovnímu symbolickému univerzu.

Každodenní situace byla jakási past, do které se ve snaze dosáhnout soteriologického zajištění helenské nekatolické skupiny dostávaly. Takovéto vyhodnocení situace je inspirováno teorií sociálního konfliktu formou analytického modelu „in-group conflict“ (Brewer 1999), vymezeného v rámci sociálního prostoru obce Svatá Helena.

Konflikt následně vedl ke zpětnému konstruování důrazu a zvýznamňování formálních stránek náboženského života. Výsledkem situačního vytváření distinkčních pravidel bylo potvrzování endogamních skupinových zásad. Svatou Helenu tak stejně jako Vojvodovo v Bulharsku můžeme považovat za obec denominačního typu (Nešpor a kol. 2001).

V druhém plánu jsme tak problematizovali kategorii krajanská komunita. Obecný termín komunita odkazující k sociální jednotce totiž na příkladu lokálního společenství Svaté Heleny není možné použít, protože hranice sociální skupiny neodpovídá vymezení prostorové jednotky. Patříčněji řečeno – prostorová jednotka (definovaná hranicemi lokality) čítá hned několik sociálních skupin navzájem se vymezujících dle principu Jinakosti.

Co způsobil denominační boj o palmu vítězství

Na počátku našeho snažení jsme se pokusili v návaznosti na požadavek určité reflexe dosavadního pojmání krajanství nadnést některá východiska, jež stávající koncept krajanství usvědčují z některých nedostatků.

Příkládovou studií jsme ukázali, že otázka národní/etnická zdaleka ne vždy hrála u české emigrace z českých zemí nejdůležitější roli. Náboženské konflikty uvnitř náboženských denominací svědčí o zásadním významu, jaký byl náboženským ideologiím přisuzován, a o tom, a jakou roli plnily v každodenním životě některých *krajanských komunit*.

Toto nabídnuté mementum aplikovalo již klasický teoretický koncept, obracející pozornost k hranicím skupin, proto jsme jej považovali za v mnohém užitečný opěrný bod, ze kterého je možné činit další kroky k postupnému přehodnocování „krajanské otázky“.

Přijmeme-li intelektuální dědictví F. Bartha a jeho následovníků, kteří obrátili pozornost k jevům procesuálním a interakčním, stane se nám tento postbarthovský důraz vhodným analytickým nástrojem k uchopení identitárních aspektů českých enkláv. Nežřídka tak najdeme odpovědi na otázku, kým vlastně krajané byli a mnohdy ještě jsou.

Hranice denominačních skupin se pohybovaly na základě kognitivní recepce samotných aktérů, ale důležitější pro naši argumentaci, zdůrazňující skupinovou identifikaci dle denominačního klíče, je okolnost existence pouze jedné sady distinkčních gest a projevů vycházejících pouze z religiálních základů.

Proto můžeme označit lokální prostor Svaté Heleny, podobně jako Vojvodovo, za symbolickou arénu jediného distinkčního apelu – a to religiálního, přetrvávajícího v současnosti jako dědictví minulosti (zde prezentované jako denominační boj o palmu vítězství) mezi katolíky a baptisty. Jedná se totiž o jediné náboženské skupiny, které po postupném zániku reformovaného sboru v 60. letech v obci existují až do dnešních dnů.

Poválečný náboženský vývoj až do současnosti již není předmětem textu, nicméně pro zde naznačenou podobu studia (e)migrace a fenoménu nacionalismu na dálku by mohl být důležitým krokem jeho uplatnění, stejně jako sledování vazeb původní domoviny a diaspory na území Balkánu s proměnami, k nimž bezpochyby došlo.

Připomeňme jen současnou snahu nevládních organizací a spolků ekonomicky podporovat krajany v Banátu rozvíjením šetrné turistiky, což zavdává k úvahám nad možnostmi srovnání takovýchto aktivit s meziválečnou krajanskou péčí.

Krajanskou péči proto konečně v posledku navrhujeme – jako dosud uplatňovaný nástroj analýzy přijatý z diskurzu přímo ztělesňující metodologický nacionalismus – nahradit perspektivou šíření státní ideologie (*nacionalismu na dálku*). *Nacionalismus na dálku* totiž již z definice utváří pevná sociální pouta mezi populacemi žijícími v různých geografických prostorech na bázi připomínání jejich společného vztahu k území svých předků, jeho politické a kulturní reprezentaci a motivuje je k jednání referující k tomuto pomyslnému společenství (Glick-Schiller – Fouron 2001).

Jak jsme ukázali již jinde (Pavlásek 2011a, 2011c), vazby českého státního celku a diaspory byly budovány začasto v rovině šíření a posléze přijímání náboženské ideologie spojující jednotlivé geograficky vzdálené populace pouty víry.

Kupříkladu působení ČCE na Svaté Heleně je příkladem dokonce propojení obou snah do národně religiozní doktríny, utvářející – troufáme si říci zatím pouze v rovině *hypotézy* – *prototransnacionální vazby*, jež chápeme jako ideologické ztotožnění se s náboženskou tradicí země původu.

Jejich existenci spojují pouze s kognitivní rovinou představ symbolického propojení země původu a emigrace, ale dosud blíže nespecifikovanou roli mohly sehrát při utváření současných transnacionálních vazeb v rumunském Banátu (srov. studii Lukáše Hanuse v této monografii).

Místo závěru

Vrátíme-li se zpět k lokálnímu dění na Svaté Heleně, svědky dobových událostí se nám staly soudobé či retrospektivní pohledy na helenské události z řad církevních aktérů, kteří se s kontextem helenských událostí z různých stran dotkli.

Jak píše farář Pravdomil Dostál, „*při studiu dějin sboru této církve se zarážíme nad malou ekumeničností, stálými spory*“ (Dostál 1980, 80). Bez kriticky hodnotícího apelu nezůstala ani jiná, tentokrát dobová reference, jež tento exkurz do denominačních konfliktů v obci Svatá Helena zakončuje paralelou z Písma, jež se stává epitafem, s nímž můžeme (ale nemusíme) souhlasit:

„*Krásnou vinici Boží [...] oplotil kazatel Kostomlatský, okopával a šlechtil evangelista Kyška a přátelé z Čech, Urbánek a Porter z Prahy, Chráška, evangelista mezi Slovinci, Kristina Royová, učitel Chorvát ze Staré Turé, Roháček a Činčurák ze Slovenska, kazatel František Dostál z Brna a jiní. A přesto o této vinici nakonec platilo slovo Písma ...vepř zryl ji, zvěř spásla ji...*“ (Žalm 80, 14)⁶¹.

Poznámky:

⁶¹ Míčan, 1931

Literatura:

- Anderson, B. 1992. *Longdistance nationalism. World capitalism and the rise of identity politics*. Amsterdam: CASA.
- Auerhan, J. 1921. *Čechoslováci v Rumunsku, v Maďarsku a v Bulharsku*. Praha: Melantrich.
- Auerhan, J. 1930. *Československá větev v Jugoslávii*. Praha: Československý ústav zahraniční v Praze.
- Appadurai, A. 1991. *Global ethnoscapenotes and queries for a transnational anthropology*, in Fox, R. (ed.), *Recapturing anthropology*. Santa Fe, NM: School of American Research Press: 191–211.
- Banks, M. 1996. *Ethnicity: Anthropological Constructions*. London: Routledge.
- Berger, P. L. 1967. *The Sacred Canopy. Elements of a Sociological Theory of Religion*. NY: Doubleday.
- Berger, P. L. (ed.). 1999. *The Desecularization of the World. Resurgent Religion and World Politics*. Washington D. C.: Ethnics and Public Policy Center.
- Beňušková, Z. 2001. „*Skúsenosti s atlasmi ľudovej kultúry v Slovákov v zahraničí*“. *Etnologické rozpravy* (1): 124–125.
- Bloch, M. 2005. *Essays on Cultural Transmission*. Oxford: Berg Publishers.
- Bočková, H. 2009. *Národní paměť, lidové tradice a vytváření moderní české národní identity v Brně*, in Ferncová, M., Nosková, J. (eds.), *Paměť města: Obraz města, veřejné komemorace a historické zlomy v 19.–21. století*. Brno: Etnologický ústav AV ČR: 205–236.

- Brettell, C. 2001. *Anthropology and migration: essays on transnationalism, ethnicity and identity*. Oxford: Altamira Press.
- Brewer, M. B. 1999. „*The Psychology of Prejudice: Ingroup Love and Outgroup Hate?*“. *Journal of Social Issues* 55 (3): 429-444.
- Brubaker, R. 2002. „*Ethnicity without Groups*“. *Archives européennes de sociologie* XLIII (2): 163-89.
- Brubaker, R. 2003. *Přehodnocení národní identity*, in Hroch, M. *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha: SLON.
- Brubaker, R., Loveman, M., Stamatov, P. 2004. „*Ethnicity as cognition*“. *Theory and Society* 33: 31-64.
- Brunnbauer, U. 2007. „*Editorial*“. *Ethnologia Balkanica* 13. München: Lit Verlag.
- Cairns, E., Kenworthy, J., Campbell, A., Hewstone, M. 2006. „*The role of in-group identification, religious group membership, and intergroup conflict in moderating in-group and out-group affect*“. *British Journal of Social Psychology* 45 (4): 701-716.
- Cohen, A. P. 1985. *The Symbolic construction of community*. London: Routledge.
- Dostál, P. 1980. „*Misijní práce Jednoty českobratrské v Rumunsku*“. *Bratrská rodina* 12 (5): 79-80.
- Geertz, C. 2000. *Interpretace kultur*. Praha: Slon.
- Giordano, Ch. 2007. „*Ethnologia Balkanica. Ethnic versus Cosmopolitan Regionalism? For a Political Anthropology of Local Identity Constructions in a Global World-System*“. *Ethnologia Balkanica* 11 (1): München: Lit Verlag.
- Grulich, T., Brouček, S. 2009. *Domácí postoje k zahraničním Čechům v novodobých dějinách (1918-2008)*. Praha: Public history a Etnologický ústav AV ČR.
- Hanus, L. 2009. „*Nové diaspory – diaspora jako transnacionální moment*“. *AntropoWebzin* (2-3): 13-17.
- Heroldová, I. 1971. *Život a kultura českých exulantů v 18. století*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV.
- Hirt, T., Jakoubek, M. 2005. „*Idea krajanského hnutí ve světle konstruktivistického pojetí národa: proměny kolektivní identity vojvodovské náboženské obce*“. *Český lid* 92 (4): 337-366.
- Hirt, T. 2004. *Romská etnická komunita jako politický projekt: kritická reflexe*, in Jakoubek, M., Hirt, T. (eds.), *Romové: kulturologické etudy. Etnopolitika, přibuzenství a sociální organizace*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 71-90.
- Hirt, T. 2007. „*Přehled nejasností spjatých s konceptem etnicity v perspektivě post-barthovských přístupů*“. *AntropoWebzin* (2-3): 27-34.
- Jakoubek, M. 2010. „*Druhá půlka Pravdy. Opominutá dimenze víry vojvodovských Čechů*“. *Lidé města* 12 (3): 527-568.
- Jech, J., Secká, M., Scheufler, V., Skalníková, O. 1992. *České vesnice v rumunském Banátě. Češi v cizině* 5. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV.
- Jech, J. 1962. „*Lidové povídky rumunských Čechů*“. *Český lid* 49: 343-360.
- Jenkins, R. 1996. *Social identity*. London: Routledge.
- Jenkins, R. 1997. *Rethinking ethnicity: arguments and explorations*. London: SAGE.
- Karas, F. 1937. *Československá větev zapomenutá nebem i zemí*. Praha: Spolek Komenský (vlastním nákladem).
- Karbusický, V. 1962. „*Písňový a hudební folklór*“. *Český lid* 49 (2): 173-184.
- Katuščák, J., Kušnierik, M., Potúček, J., Prištiak, O., Slavka, M. 1994. *Naše korene. Vznik a vývoj prebudzeneckého hnutia na Slovensku*. Bratislava: Nádej.
- Kořalka, J. 1996. *Češi v habsburské říši a Evropě 1815-1914*. Praha: Argo.
- Kuper, A. 1999. *Among the Anthropologists: History and Context in anthropology*. London: Athole press.
- Levitt, P., Glick-Schiller, N. 2004. „*Conceptualizing simultaneity: a transnational social field perspective on society*“. *International migration review* 38: 595-629.
- Lozoviuk, P. 1997. „*K problematice „etnické indiference“ (příklady z českého jazykového prostředí)*“.

Český lid 84: 201–212.

Malíř, J. 1990. „Morava na předělu. K formování národního vědomí na Moravě v letech 1848–1871“. Časopis Matice moravské 109: 345–363.

Mezník, J. 1990. „Dějiny národa českého na Moravě (Nárys vývoje národního vědomí na Moravě do poloviny 19. století)“. Český časopis historický 88: 34–62.

Merton, R. K. 2000. *Studie ze sociologické teorie*. Praha: SLON.

Míčan, V. 1931. *Za chlebem vezdejším*. Brno: Knihnice biblické jednoty.

Moravcová, M. 2006. *Politický národopis v pojetí Lubora Niederla a Karla Chotka*, in *Od lidové písně k evropské etnologii. 100 let Etnologického ústavu Akademie věd České republiky*. 101–113.

Mikuš, M. 2009. „*Naprieč hranicami, mimo autentického a falešného: transnacionální antropológia turizmu a identita*“. Sociální studia 1: 187–210.

Nešpor, Z. R., Hornofová, M., Jakoubek, M. 1999. „Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku. Část první: Počátky Svaté Heleny“. Lidé města 2: 66–88.

Nešpor, Z. R., Hornofová, M., Jakoubek, M. 2000. „Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku. Část druhá: Rozkol na Svaté Heleně a další náboženský vývoj obce“. Lidé města 4: 112–141.

Nešpor, Z. R., Hornofová, M., Jakoubek, M. 2001. „Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku. Část třetí: Vojvodovo, obec denominačního typu“. Lidé města 5: 62–86.

Nešpor, Z. R., Jakoubek, M. 2011. „Dvě hypotézy o původu nekatolíků z řad banátských a bulharských Čechů“. Český lid 98 (1): 73–79.

Nešpor, Z. R. 2005. „České migrace 19. a 20. století a jejich dosavadní studium“. Soudobé dějiny 12 (2): 245–284.

Nosková, H. 1997. „Česká společnost, jinonárodnostní obyvatelstvo a reemigranti“. Slezský sborník 95 (3): 179–185.

Pavlásek, M. 2010. „Případ Svatá Helena. (Re)interpretace náboženských dějin české obce v Rumunsku“. Český lid 97 (4): 363–382.

Pavlásek, M. 2011a. „Meziválečná krajanská péče jako „záchranná“ akce: K utváření kolektivní identity českých evangelíků v jihovýchodní Evropě“. Český lid 98 (2): 113–134.

Pavlásek, M. 2011b. „Minulost svatohelenských evangelíků v zasetí výkladových schémat a povahy porozumění“. Český lid 98 (1): 81–88.

Pavlásek, M. 2011c. „Hledání vojvodovské Pravdy ve světle probuzeneckých hnutí“. Lidé města 13 (1): 27–49.

Roth, K. 2007. „What's in a Region? Southeast Regions between Globalization, EU-integration and Marginalization“. *Ethnologia Balkanica* 11. München: Lit VERLAG.

Scheufler, V., Skalníková, O. 1962. „Kultura rumunských Čechů“. Český lid 49 (2): 145–160.

Skrbis, Z. 1999. *Longdistance Nationalism: Diasporas, Homelands and Identities*. Brookfield, VT: Ashgate Publishing Company.

Szaló, C. 2007. *Transnacionální migrace. Proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: CDK.

Šatava, L. 1989. *Migrační procesy a české vystěhovalectví 19. století do USA*. Praha: Univerzita Karlova.

Třeštík, D. 2008. *Zápisník a jiné texty k dějinám*. Praha: Lidové noviny.

Wimmer, A., Glick-Schiller, N. 2009. „Metodologický nacionalismus a pohled za jeho hranice: Budování národního státu, migrace a společenské vědy“. Sociální studia 1: 11–47.

Zásady. 1997. *Zásady Církve bratrské*. Praha: Oliva.

Prameny

Betanie. Biblický časopis k probuzení a pěstování křesťanského života – XXIV, 1906/4, XXV, 1907/11, XXVIII, 1910/20.

Svetlo. List spolku Modrého kříže (1900–1915). Svetlo XV, 1914/2.

Ústřední archiv Českobratrské církve evangelické v Praze (ÚA ČCE) – kart. XVIII, č. 7. České

evangelické sbory v zahraničí. Složky Evangelické české sbory v Jugoslávii 1925-1941, Rumunsko. Zpráva o cestě k českým evangelíkům v Rumunsku a Jugoslávii faráře Františka Prudkého z Olomouce ve dnech 7. - 25. května 1925.

Zpráva o cestě Antonína Vence z Brna-Židenic 1933.

Návštěva synodní seniora Gustava Švandy v Rumunsku a Jugoslávii v roce 1926.

Návštěva českobratrských krajanů v Rumunsku a Jugoslávii Františkem Prudkým v roce 1928.

Cesta vikáře F. Nováka do Jugoslávie a Rumunska z roku 1930.

Složka: Diakon Josef Košťál v čes. Evangelickém sboru ve Svaté Heleně v Rumunsku 1931, 1932, 1933.

Složka: Jan Košťál: Přehled za pětiletou službu činnosti od 1. prosince 1931 do 1. října 1936.

Dopis Jana Košťála z 19. října 1933.

Dopis z 10. března 1933 Antonína Jirkovského.

Schlögl, Jan. 1934. *Školská kronika*. Kopie rkp. Uložena na Svaté Heleně.

Památní kniha clopodijského reformovaného sboru Esperesi Kőrlevek 1881 től 1905 ig. Uložena v soukromých rukou u pana Schmolla, Clopodia, Rumunsko. Kopie v archivu autora.

Michal Pavlásek

Můžete také navštívit naši facebookovou stránku [Baptisté - Česká republika](#) nebo facebookovou skupinu [Zpravodaj baptistických sbor](#)